

og Tyrkiet 1768-92. Forfatteren dokumenterer den nære sammenhæng mellem flådens størrelse og Ruslands udenrigspolitik. Hans grundkonception har stor interesse, og hans præsentation røber hans evner for at mestre komplicerede sammenhænge. Enkelte ting kræver dog korrektion: 1768-71 var der bondekrig og ikke borgerkrig i Ukraine; selvom Panins politik gentagne gange behandles, foretages der ikke noget forsøg på en sammenfattende karakteristik; og det er en brist, at forf. ikke har benyttet D. L. Ransels værk *The Catharinian Russia. The Panin Party* (1975).

Under behandlingen af Ruslands indblanding i Sveriges interne anliggender nævner Bode ikke den meget vigtige russisk-preussiske traktat 1764 eller traktaten mellem de samme magter 12. okt. 1769. Traktaten 1764 optog ikke blot en hemmelig overenskomst om Polen, men også vedrørende Sverige. Preussen og Rusland forpligtede sig til at hindre enhver ændring af den svenske forfatning fra 1720. Traktaten 1769 anførte muligheden for preussisk intervention i svensk Pommern og russisk intervention i Finland. Forf. nævner *en passant* eksistensen af Värälä-freden, men uden at gå i detaljer og tillægger den ingen betydning for de russisk-svenske relationer.

Transskriptionen af franske citater i noterne lader meget tilbage at ønske; der kan undertiden være 8-9 småfejl i en enkelt sætning således, at dens mening helt ændres. Bibliografien anfører en række hovedværker og tidsskrifter, som dog kun benyttes sporadisk, f. eks. *Ruskaja Starina* bd. 1-176, *Ruskij Sbornik* bd. 1-50 eller E. Tarlé, *Works* bd. 1-10; hvilke bind har han virkelig brugt? Bogens register er unøjagtigt og inkonsekvent. Men Bodes bog illustrerer meget godt den russiske krigsminister, D. Milutins tese i et brev til czar Alexander II i 1867: »Takket være hæren er Rusland blevet en førsterangs europæisk magt; kun ved at opretholde hæren kan Rusland bevare den position, det har opnået. Hverken russisk industri, dets handel eller dets kultur har givet Rusland rang af stormagt«.

Em. Halicz

H.-W. Rautenberg: Der polnische Aufstand von 1863 und die europäische Politik im Spiegel der öffentlichen Meinung. Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europas hrsg. v. M. Hellmann u. E. Oberländer. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag 1979. 484 s. DM 75.

Denne disputats behandler et af de grundlæggende spørgsmål i 1860'ernes europæiske historie; den gør forsøg på systematisk at undersøge de væsentlige sider af de tyske magters holdninger til det polske oprør og på at besvare to spørgsmål udtømmende: (1) Hvorledes forholdt de tyske magter og den tyske, offentlige mening sig overfor vestmagterne og Rusland under den polske krise og (2) hvorfor tog de tyske småstater ingen del i den diplomatiske aktivitet overfor Rusland? På grundlag af tysk dokumentmateriale (Darmstadt, Karlsruhe, Marburg, München, Hamburg, Oldenburg, Wiesbaden og Berlin-Dalhem) og en meget omfattende litteratur giver forf. en velafbalanceret fremstilling af disse forhold.

Hans holdning til litteraturen om begivenhederne i Polen er kritisk. Han advarer mod at overvurdere bondespørgsmålet og den internationale, revolutionære bevægelses betydning for Polens anliggender. Hans vurdering af Alvensleben-konventionen ligger nærmest var ikke alle broer brudt mellem Rusland og Frankrig. Han argumenterer videre for, at konventionen kun var én blandt mange afledningsmanøvrer i Bismarcks politik. Forf. polemiserer mod S. Bóbr-Tyningos tese, at Sverige, Italien og Danmark var parate til

militært samarbide med Frankrig mod Rusland og mod I. Koberdowas fortolkning af Østrigs politik i sommeren 1863. I begge tilfælde er hans indvendinger velmotiverede.

Bogens opbygning er kronologisk, men de enkelte kapitler af ujævn kvalitet. Situationen i kongeriget Polen præsenteres på meget traditionel façon, og jeg tvivler om, at et kapitel uden forbindelse med arbejdets hovedemne overhovedet er nødvendigt. Kerneafsnittene, som beskæftiger sig med Østrigs og Preussens politik, Alvensleben-konventionen og det tyske Forbunds holdning til den diplomatiske aktivitet 1863 er langt mere gedigne.

Forf. afbryder brat sin analyse i oktober 1863. Det er vanskeligt at forstå, hvorfor han forbigår så vigtige problemer som Napoleon III's politik i november 1863 og betydningen af den dansk-tyske konflikt for Polens affærer; det er i mine øjne en svaghed, når man sammenligner med J. Klaczkos værker *Études de diplomatie contemporaine* og *Deux chancelliers*. Fejl forekommer også; eksempelvis fik den polske bonde sin frihed i 1807 og ikke under oprøret 1863; oprøret varede indtil sommeren 1865; USA's politik overfor det polske oprør lader sig ikke forklare som neutralitetspolitik, men som resultat af dets fjendtlige holdning overfor Storbritannien og Frankrig og dets gode forbindelser med Rusland under den amerikanske borgerkrig. Endnu to bemærkninger: Den første om bogens 2078 noter. De fleste af dem giver både vigtige henvisninger til arkivmateriale og nyttige kommentarer, men mange har kun perifer forbindelse med sammenhængen. En del overflødige titler optræder i bibliografien uden forbindelse med bogens emne. Sammenfattende lider denne bog således af et antal metodiske brist og af tilbøjelighed til at inddrage ting, som ikke angår dens centrale ærinde. Alligevel vil den være af grundlæggende interesse for enhver, der beskæftiger sig med begivenhederne i forbindelse med det polske oprør 1863; den er et nyttigt bidrag til vor viden om emnet.

Em. Halicz

Bjørn R. Rønning: Norges pengesedler og seddelbankvesen inntil 1874. Del 1: Sedler utstedt i København. Oslo, Universitetsforlaget 1980. 258 s., ill.; 184 N.kr.

Bjørn Rønning vid Universitets Myntkabinett i Oslo har i snart 10 år ägnat sig åt de problem som är sammanhängande med Norges sedlar. Resultatet av hans möda föreligger nu i sin första del – han förutser en andra del omfattande tiden intill 1873, då som bekant de nordiska länderna successivt gick över till kronmynt. Någonstans måste man givetvis sätta punkt men jag tycker kanske att det är beklagligt att Rønning valt denna tidpunkt. Det hade känts helt naturligt om han i första omgången fortsatt till 1905 men gärna också senare. En förhoppning härom må man ändå hysa.

Sedelforskningen i Skandinavien står högt. Den har som också på andra håll vuxit fram under tiden efter andra världskriget, alldeles lätt har det inte alltid varit; så sent som 1961 fick jag som svar då jag beklagade mig över att denna väsentliga del inte fanns med i ett nordiskt land på en utställning över betalningsmedlen. Dem kan man inte ta med »de är så fula«. Det må de gärna betraktas som, men i varje fall under 1700-talet och i Danmark, i Norges fall även in på 1800-talet har de spelat en stor och delvis ekonomisk tyvärr förödande roll. Nu har vi hittat på andra medel att driva fram inflationen.

För att börja med ett generellt omdöma må man uttrycka sin tacksamhet över att Rønning tagit sig så mycket tid att framställa detta verk. Det är verkligen inget hastverk. Det är en utomordentligt fyllig skildring som han lämnat till vilket inte mycket kan